

Den tänkvärda

Fritänkaren

alternativ oberoende kulturtidskrift
för mest litteratur, musik och film,

Nr. 38 September 1995

Tredje årgångens nummer 11.

Redaktör och producent: Christian Lanciai

Fritänkaren beräknas utkomma med 12 nummer årligen eller mer
på budgetbasis i anspråkslös form utan annonser och *utan lay-out*.

Innehåll i detta nummer :

Om Hugos öde	2
Teologisk slaskspalt	2
Doktor Sandy förklarar sig	3
Svar till "Eloge till Finland" (<i>insändare</i>)	3
Anton Bruckners bedrägliga otur	4
Två dikter av Claes Lindgren	6
En musikers problem	6
Den romantiska musikens genombrott	9
John Kennedy Toole (1937-69)	10
Bruce Lockhart (fortsättning)	11
Ockulta sidan (<i>Eugenie von der Leyen, Jenny Cockell och Barnabas Vampyren</i>)	13
Filmer (" <i>The Madness of King George</i> " och " <i>Farväl min konkubin</i> ")	14
Optimistresan, del 3 : <i>Teater i Prag</i>	15
En Kul Turrea, del 11 och avslutning	16
<i>Indien & Tibet :</i>	19
Himalayaturer, del 8 : <i>Åter Darjeeling</i>	19
Johannes summerar läget (om Bosnien, världsreligionerna och Tibet.)	21

Medarbetare i detta nummer är :

Doktor Sandy (sid. 3)
Claes Lindgren (sid. 5)
Owe Svahn (med tack för Eugenie von der Leyen)
Per Larsson (med tack för Jenny Cockell)
samt Johannes B. Westerberg (sid. 17-19)
med fotnot av Kim (sid. 20)

Detta nummers längsta artikel är J.B.W:s utförliga slutinlägg,
men minst lika intressanta är artiklarna om Bruce Lockhart (sid. 9)
samt den ornitologiska expeditionen i Pastoralsymfonin (sid. 7),
(till vilken lämpligt ackompanjering av Povel Ramels "*Småfåglarne*" av hjärtat
anbefalles.)

Göteborg den 24.8.1995.

Om Hugos öde

I stort sett har han bättrat sig under sommaren, så att samarbetet med honom har blivit mera friktionsfritt. Emellertid är hans karriär som Fritänkarens huvudansvariga tekniska konsult inte en odelad framgång. Ännu efter hans tio första nummer fortsätter det att komma in klagomål på hans framfart. Fel, som aldrig förekom före hans tid, har insmugit sig under hans ledning, det har förekommit ideliga trassligheter med pagineringen och marginalerna, och flera läsare har längtat tillbaka till "*Fritänkarens gamla hederliga lay-out*". Symptomatiskt är kanske också, att så fort Hugo släpptes fram förlorade vi genast 7 gamla prenumeranter, däribland en av våra Tibetmedresenärer och (!) Fritänkarens tre allra äldsta prenumeranter!!!

Vi har tillsagt Hugo, att om han inte skärper sig blir han skrotad. Inga fel tolereras mer i fortsättningen. Anhängarna av den gamla hederliga lay-outen kan vi trösta med, att Hugos livstid är begränsad, hans anställning är bara en sista chans och tidsfrist före pensioneringen, hans antika specialdisketter och -färgband utgör ett minimalt och krympande förråd, och vi kan när som helst återgå till den gamla ursprungliga lay-outen.

Hugos anhängare kan vi meddela, att Hugo fått den utmärkelsen att han invalts som hedersmedlem i Letnany-gruppen, den omdiskuterade litterära förening vars kärnkraft konsoliderade sig i Prag under sommaren och som sedermera etablerades under mer än festliga former.

Så det finns hopp för alla fronter.

Teologisk slaskspalt

Det har kommit förfrågningar om den vidare utvecklingen i den lutherska församling där Fritänkaren ursprungligen uppstod. Dessvärre måste tillkännagivanden om *den* teologiska frontlinjen framstå som ganska bedrövliga, och som ett ämne för teologiska uttolkningar ter sig denna församlings förehavanden lika nedslående och föga hedersamma som våra kontakter i Himalaya ter sig upplyftande och intressanta. Kort sagt, i Himalaya tycks man ha koll på läget över hela världen, men i den församling och kyrka, där Fritänkaren lystes i bann i maj, har ingen någon koll på vad någon egentligen gör eller vad som över huvud taget sker.

Egentligen är saken väldigt enkel. Den kyrkoherden tog själv steget ut ur kyrkan när han för ett betydande antal år sedan öppnade den för homosexuella, välsignade homosexuella i sin kyrkas namn och propagerade för att homosexuella skulle få laglig status som gifta par. Sådant har ingenting med kristendom att göra och är att direkt ta avstånd från Bibeln. Om man gör detta som präst borde man inte kunna fortsätta vara kristen präst, då ett sådant ställningstagande medför en direkt konflikt med Bibeln. När det gäller kvinnliga präster, vilket samma församling introducerade i Göteborg, är Bibeln inte lika klar, särskilt om man beaktar sådana ledande bibliska kvinnor som Ester, domaren Debora, Rut och jungfru Maria bland andra; men när det gäller homosexuella uteslöts de uttryckligen ur all helig gemenskap redan från början när riktlinjerna för den första monoteistiska religionen drogs upp och de första bibliska skrifterna kom till mer än 1200 år före Kristus. Att ändra på dessa riktlinjer har aldrig kommit på tal i någon monoteistisk religion före 1990-talet och då bara inom den protestantiska kyrkan.

Sedan sagde kyrkoherdes ställningstagande i sodomitisk riktning har tillståndet i hans församling ständigt försämrats med massurträden ur kyrkan, personföljelser från kyrkoherdens sida mot anställda och andra präster, en ständigt tilltagande konflikt mellan kyrkoherden och kyrkomusiken och en växande olust och beklämndhet över hela församlingen.

Sedan Fritänkaren upphörde att vara delvis beroende av församlingens kopiator i maj har överraskande många hävdad att Fritänkaren blivit bättre. Hur det går med våra insatser i säsongens kyrkomusikaliska konserter vet vi inte ännu, men då vi sannolikt är bortresta 6.9-6.10 och 23.10-23.11 ser det inte ljust ut.

Nästa nummer av Fritänkaren utkommer mot mitten av oktober och blir årgångens sista nummer. I nummer 40 kring advent tar vi sedan ställning till framtiden, men en ljuspunkt är att Fritänkarens utgifter för i år redan överträffar fjolårets, vilket tyder på en viss utveckling.

Doktor Sandy förklarar sig

Våra senaste artiklar om och med doktor Sandy har väckt en del frågor, där den mest angelägna har varit: vad menar han egentligen? Menar han liberalisering eller bara avkriminalisering av knarket? På denna fråga har vi inte mottagit något entydigt svar, i synnerhet som frågan i sig är ganska oklar, då liberalisering och/eller avkriminalisering av narkotika i praktiken är samma sak.

Emellertid menar doktor Sandy, att kontinenten är förlorad i kriget mot narkotikan. Liberaliseringstrenden griper alltmer omkring sig då den konventionella krigsföringen överallt har misslyckats då missbruket bara har tilltagit och fortsätter att tillta på grund av de ständigt mer raffinerade och rutinerade smugglingsmetoderna, de fallande tullmurarna och den som en farsot ständigt tilltagande knarkmoralen, att narkotika just för att det är förbjudet och kriminellt bara därför blir spännande och attraktivt som nästan en modesak, ungefär som det förbjudna kaffet på 1700-talet och den exotiska tobaken 200 år dessförinnan. "*That includes Denmark.*" Han räknar alltså även Danmark till den i kriget mot narkotikan förlorade kontinenten, liksom hela Nordamerika och hela världen för övrigt med undantag nästan bara för isolerade oaser som Skandinavien, Schweiz, Malaysia med Singapore och några andra undantagsländer. Han menar att Schweiz (liksom Norge) kan klara sig genom att det inte är med i EU, att Sverige även kan klara sig genom sin konsekventa politik på området liksom Finland och även Skottland och Irland, som ju i stället har whisky, som är lika om inte mera förödande.

Det intressanta med hans forskningsresultat är dock de ekonomiska konsekvenserna. Han menar att alla ekonomiska fördelar med EU för kontinentens del kommer att uppslukas av narkotikaproblemet medan endast Norden (utom Danmark) kan klara sig. Därmed menar han att den ekonomiska framtiden i Europa tillhör de nordligare nordiska länderna och de brittiska öarna, som på längre sikt kommer att klara sig bättre än både Tyskland, Frankrike och Nordamerika. Japan vågar han dock inte yttra sig om, medan han även bedömer Canadas läge som något mera gynnsamt.

Att övergå till att bekämpa narkotikainflytandet med att avkriminalisera det och liberalisera alla droger instämmer doktor Sandy med att är rena kapitulationen, men det är även en väg till fred (med stora förluster), och om kriget inte fungerar är freden det enda alternativet.

Vi träffar doktor Sandy (förhoppningsvis) nästa gång någonstans i Turkiet.

Svar till "Eloge till Finland" - insändare

I Fritänkaren nr 36 artikel "En eloge till Finland" framhåller ni fördelar med Finland i jämförelse med Sverige till nackdel för Sverige. Jag skulle vilja påstå att även Sverige har sina fördelar och att vissa fördelar faktiskt består i synbara nackdelar. Det är min åsikt att Sverige genom sin maxidevalvering har sänkt sig ned

till en mer realistisk och jordnära existensnivå än andra högmodiga länder som Tyskland och Japan, och att detta kommer att bereda Sverige lika stora fördelar i framtiden som den överspända valutakursen i "starkare" länder kommer att föra med sig nackdelar för främst då Tyskland, Japan och Frankrike. Även England har sänkt sig till en mer realistisk nivå, varför länder som England och Sverige kommer att visa sig mer konkurrenskraftiga på lång sikt än länder som Tyskland och Österrike som redan håller på att få exportproblem. Om Finland kommer att vara klokt nog att följa med i Sveriges kurs vet jag inte, men Sverige och England leder kursen och har ett ojämförligt bättre ekonomiskt affärsclage gentemot framför allt tredje världen än snålare och ekonomiskt mer isolerade länder som Tyskland och Japan. Så håll på Sverige tills vidare. Det kommer att löna sig.

- svensk optimist.

Vi tar med denna insändare främst emedan den rimmar slående väl med doktor Sandys teorier.

Anton Bruckners bedrövliga otur

Anton Bruckner (1824-96), jämnårig med Smetana, nio år äldre än Brahms, hade i stort sett otur i allt vad han företog sig. Det berodde dock mest på att han råkade ha allt emot sig, och det han inte hade emot sig från början fick han emot sig.

Hans första nederlag var hans utseende. Han hade ett grovt och simpelt utseende ungefär som en slaktare, och hans sätt var inte bättre. Han talade en bred Linzdialekt, och när han senare flyttade till Wien var det ingen som kunde ta honom på allvar för att han aldrig kom över sin löjliga dialekt. Föreställ er Ralph Vaughan Williams eller Edward Elgar talande cockney!

Han gick dessutom alltid i för stora kläder, så att han för det mesta gjorde ett ganska säckigt intryck, nästan som en clown. Han hade en bred tjurnacke, men hans kragnummer var alltid det dubbla. Dessutom led han svårt av både armsvett och fotsvett, dvs. hans omgivning gjorde det, medan han för det mesta själv var lyckligt omedveten om sina stanker.

Detta kunde ju knappast skänka honom någon automatisk framgång hos kvinnorna. Ändå var han förälskad ett ansevärt antal gånger och friade gärna, men ingen ville ha honom. Ända upp i ålderdomen förblev han dock optimist och angelägen, och det var svårt för honom att förstå varför alla alltid sade nej.

En av hans tilltänkta och tillbedda var den ansedda kritikern Eduard Hanslicks dotter. Denne kritiker var mycket gynnsamt stämd mot Bruckner från början, men när Bruckner klantade till det med hans dotter (troligen bara med att grovt förolämpa henne genom att fria till henne) blev Eduard Hanslick Bruckners svurne fiende för livet, och han var Wiens mäktigaste musikkritiker. Han kunde avrätta vem som helst med bara ett penndrag och drog sig aldrig för att göra det, allra minst när det gällde en så försvarslös typ som Bruckner.

Den största katastrofen i Bruckners liv var kanske ändå bekantskapen med Wagner. Bruckner dyrkade Wagners musik fullständigt hämningslöst utan att förstå vad hans operor handlade om eller vilka bisarra idéer mot judarna han predikade, och Wagner på den tiden vid tillkomsten av "Tristan" var en livsfarlig bekantskap, vilket även kung Ludvig II fick erfara, vars liv Wagner ruinerade. På den tiden kunde Wagner inte komponera utom i absolut rätt miljö med rosentapeter och rysch och plysch och mycket sötsliskiga dekorationer överallt, så att en besökare trodde sig i Wagners hus ha kommit hem till en *demi-monde*. Pressen kallade också Wagner tacksamt för Richard "Frou-Frou" Wagner. Och denne diva uppvaktade den enkle

och naive Bruckner som en gudomlighet och blev smickrad och lyft till skyarna av vad än Wagner nedlät sig till att säga till honom. Wagner betraktade Bruckner ungefär som en fjäskande lakej och drog sig inte för att utnyttja Bruckners tillbedjan av honom propagandistiskt i pressen.

Detta retade Brahms och hela det seriösa musiketablissemanget till att bli Bruckners oförsonliga fiender för evigt.

I den hätska duell som pågick mellan Brahms och Wagner så länge de båda levde var Bruckner ungefär som en from fredsmäklare som fick mottaga alla de slag som de båda kombattanterna riktade mot varandra.

Så förelåg bekymret med Bruckners oändliga symfonier. De gjorde knappast någon lycka. Publiken somnade eller uttråkades ihjäl, och den tredje symfonin blev spontant utvislad under sitt uruppförande med kompositören själv som dirigent. Detta ledde till att Bruckner aldrig kunde känna sig säker. Hans musikaliska karriär utmärktes av ett ständigt ängsligt och försiktigt trevande, som om han vid varje not han skrev oroligt måste fråga sig: "Vem tänker nu kasta tomater på mig för detta?" Varje misslyckat symfoniuppförande tog han så hårt att han sedan tillbringade årtal med att omarbeta hela symfonin, ofta för att sedan råka ut för fiasko igen och då igen lägga ner årtal på en ny omarbetning. Hans nio (egentligen elva) symfonier finns ej sällan i tre olika versioner, och det är alltid omöjligt att avgöra vilken som är den bästa - dirigenter brukar välja olika.

Ett liv av bara bråk och fiaskon och bara olyckliga kärleksaffärer, som ledde till nervkriser och hospitalisering - hans värsta innesittartid på hospitalet var sex månader efter sin första symfonis tillkomst, när han led av ett kroniskt tvångsräkningsmani - han måste räkna inte bara trappsteg, som ju även många vanliga människor ofta gör, utan allt, från träden i parken till pelarna i balustraden, från böckerna i biblioteken till antalet medlemmar i publiken, från löven på ett träd till klabbarna i en vedtrave, från sandkornen på en parkväg till stjärnorna på himmelen.... Detta mani blev så pinsamt, att hans väninna fru Mayfeld på sanatoriet inte kunde bära en av sina klänningar då hon besökte honom, enär han varje gång de träffades började räkna pärlorna på den. Detta tillstånd av tvångsräkning återkom då och då under hans levnad då han överansträngt sig.

Han hade även ytterst få vänner, då de som han verkligen hade uppskattat att ha som vänner föraktade honom eller nonchalerade honom. Brahms ignorerade eller kritiserade honom, Wagner behandlade honom nedlåtande som en andra klassens lakej och tönt, och många såg honom som en patetisk byfåne. Inom musiken var det nästan bara Gustav Mahler och Hugo Wolf som erkände honom.

Hans huvudsakliga problem var väl att själva tiden var emot honom. Både romantiken och den klassiska formen var överspelade, medan Bruckner bara höll sig till dem. Hans tonspråk är utpräglat romantiskt men bara inom strikt klassiska former, som en Berlioz tvingad in i Beethovens formalism. Han träffade faktiskt Berlioz, men tyvärr vet vi ingenting om deras möte. Även Liszt, som ju annars alltid var så generös mot alla sina kolleger, behandlade Bruckner skändligt. Bruckner bad att få tillägna honom sin andra symfoni; Liszt lovade att titta på den men gjorde det aldrig. Symfonin blev därför utan dedikation.

Ändå är det ett underbart livsverk han lyckades åstadkomma. Somliga föredrar att nämna Bach, Beethoven och Bruckner i samma andedrag i stället för Bach, Beethoven och Brahms, och med ett visst berättigande. Brahms är en skickligare mästare, men Bruckner har ett större djup med mera kosmiska dimensioner. Faktum är att ingen har gjort så mycket för att utveckla den symfoniska formen efter Beethoven som den föraktade och hånade tölpen Anton Bruckner.

Two poems by Claes Lindgren

Flyktoäg

Jag kan blunda med mitt öra.
Det kan ingen annan göra!
Om det blir för mycket väsen
slår jag av min apparat.
Hellre hör jag polonäsen
av Chopin - ja, ackurat!
På musikens sköna toner
flyr jag från min giljotin
och från galenskapens zoner.
Länge leve fantasin!

Sussie - ode till mitt öronsus

Här lever jag i sus och dus
och suset är mitt öras brus
där häxan "Sussie" lever bus
i hörselgångens trånga hus.
Men tar jag ur mitt gamla krus
ett morgon-middags-aftonrus,
då struntar jag i "Sussies" sus
och lever glad i sus och dus.

"Giljotinen" är en apparat varmed diktaren på sin arbetsplats klipper av slangar och rör vid det löpande bandet.

Som illustration till sin hyllningsdikt till "Sussie" - sitt öronsus - har diktaren tecknat sig själv höjande sin flaska i praktfull isolering mot sin Sussie med orden: "Skål, din häxa!"

En musikers problem

De började efter elevuppvisningen 1965, då jag tretton år gammal spelade Chopins enkla vals i h-moll fullkomligt briljant. Efteråt kunde jag inte röra högerhandens fingrar längre. De var som paralyserade, och det stycket kunde jag bara spela igen många år senare efter mödosam nyinstudering och tålmodigt tekniskt tragglande i ultra-rapid.

Högerhandens egendomliga opålitlighet var inte det enda problemet. Jag hade brukat spela allt utantill och var kvick i att lära mig vilka stycken som helst utantill. Läraren uppmärksamgjorde mig på att jag även måste läsa noterna noggrant helst fastän jag spelade utantill. Då upptäckte jag att jag faktiskt inte kunde läsa noter. Jag lärde mig allt på gehör och tog bara delvis hjälp av noterna, och detta besynnerliga halva notläsande fick till konsekvens att jag aldrig lyckades lära mig läsa pianomusikens två notrader samtidigt.

Problemen med högerhanden blev akuta i samband med instuderingen av Rachmaninovs Ciss-moll-preludium och Chopins Fantaisie-Impromptu 1967, när jag var 15 år, som ju båda kräver en extrem flyhänthet i högerhanden. Fantaisie-Impromptu lyckades jag inte knäcka förrän långt senare, och Rachmaninovs

preludium övar jag fortfarande på varannan dag, fastän högerhandens oförklarligt mystiska invaliditet inte blir bättre med åren men oavlåttligt sämre.

Annars vållade mig Chopin minst problem av alla. Hans musik passade som hand i handske till mitt delikata anslag, som alltid var min största styrka, och jag förstod Chopin, hans mörker och svårmod, hans djupa passioner och hans överkänslighet. 1969 spelade jag perfekt utantill hans fjärde ballad i en personlig tolkning som verkade gripande och övertygande på alla.

1970-76 övergav jag all annan pianomusik för att bara koncentrera mig på att komponera eget. Denna musik anpassade jag efter vad mina händer kunde prestera, så att högerhandens musik helt naturligt reducerades till ett minimum, i huvudsak bara melodin med högst ackord, aldrig polyfonala ekvilibrismer, medan vänstra handens musik svävade ut i ändlösa oceaner av virtuosa arpeggion redan 1970, som fick kompensera högerhandens anatomiska begränsningar.

Emellertid var jag som klippt och skuren för organisttjänsten i katolska kyrkan i Göteborg 1977, då jag hade den katolska liturgin och psalmrepertoaren i ryggmärgen sedan barnsben och då jag älskade all musik på latin. Emellertid blev just detta kruxet. Det var på modet då att all liturgisk musik skulle vara på svenska, och detta upplevde jag som en onödigt inskränkning av organisttjänstens möjligheter. Annars var jag som fisken i vattnet, och jag spelade gärna på även alla ungerska, polska, kroatiska, slovenska, tjeckiska och italienska mässor, som alla hade sina egna särskilda musikrepertoarer.

Latinfrågan ledde till att jag blev avskedad i juni 1978 och utelåst från orgelläktaren. Kyrkoherdens skäl var att jag var inkompetent, och därmed ignorerade han totalt alla de orgelkompositioner jag producerat under mina 15 månader i tjänsten fastän han berömt dem när jag spelat dem offentligt. Han slutade själv som präst för alltid ett halvår senare i samband med ett omfattande nervsammanbrott.

Mellan sommaren 1978 fram till maj 1986, när jag lämnade min post som organist i synagogan, hade jag emellertid min mest produktiva period som musiker, och inledandet av organisttjänsten i synagogan var en enorm stimulans och innebar vingar som lyfte, ty denna musik var helt ny för mig, och jag älskade den genast. Redan andra året var jag expert på de stora helgernas omfattande oratorierepertoar, där jag skötte orgeln i samarbete med en damkör och en kantorsolist, som skötte gudstjänsterna från början till slut i växelsång. När denne kantor slutade 1983 blev jag emellertid lämnad i ett vacuum, ty ingen efterföljare kunde axla hans mantel. Han behärskade hela Lewandowski-repertoaren och hade ärvt underbara originalkompositioner från Joshua Weiser och andra chassidistiska kantorer i Ryssland och Israel, främst Rawitz, och blev senare huvudkantor i Amsterdam och Berlin. I tre år härdade jag ut utan en riktig kantor tills en rabbin gick för långt i sina personliga ställningstaganden mot den traditionella musiken, vilket gjorde min ställning omöjlig och min avgång oundviklig.

Huvuddelen av min 16-e pianoballad var då redan komponerad, och den fullbordades följande år. Det blev sedan en ballad till kallad "Hymnerna" som rann upp ur min gamla förkärlek för främst gamla katolska Maria-hymner av romantisk art.

Redan den fjärde balladen 1970 började växa till skrymmande proportioner (ursprungligen 70 minuter); den åttonde, den sista profana, blev 90, och sedan inleddes serien ballader på teman ur Bibeln, exempelvis "Jesu liv" (nr. 9, 2_ timmar), Genesis, Exodus, Domarna, Konungarna, Profeterna och Skrifterna. De fyra sista (från "Konungarna") blev alla omkring 3 timmar långa, men egentligen hänger "Domarna" och "Konungarna" samman och utgör då tyngdpunkten i hela produktionen (nr. 12 och 13).

Efter att ha lämnat orgelspelet för alltid 1988, (jag tröttnade helt enkelt på det då mitt personliga anslag var bortkastat på dess mekaniska struktur,) koncentrerade jag mig helt på pianot och bemästrade så småningom både Appassionatan och Waldsteinsonaten utom mycket annat. Det var då en god vän upptäckte mitt problem med högerhanden och diagnosticerade det som ett obotligt handikapp, vilket egentligen redan min första och enda lärare hade gjort. ("Du kommer aldrig att kunna lära dig spela Chopins andra ballad!") (Vännen var Johannes - det var i samband med det som också mitt litterära samarbete med honom inleddes.) Detta ledde till en ofrånkomlig brytningstid i mitt liv, då jag dittills nästan enbart alltid försörjt mig på bara musiken. Denna skada och sabotage av ödets hand mot mitt liv som musiker blev avgörande för mitt beslut att söka förtidspension, vilken jag fick 1991. Jag kunde i alla fall trösta mig med att jag åtminstone alltid skulle kunna fortsätta komponera.

Handikappet har förblivit kroniskt och har oavbrutet förvärrats sedan 1986, vilket även har börjat märkas på min handstil, då jag skriver med höger hand. Till detta kom ytterligare ett problem, när jag från våren 1983 började lida av ett outhärdligt tinnitus i vänstra örat i form av en högfrekvent ton som aldrig tystnar. Emellertid hände 1989 en sak som kanske gav mitt musikliv en avgörande dolkstöt i ryggen.

En av mina bästa vänner, kanske den allra bästa, var Berndt Lindholm, guldsmed i Borgå. Jag hade känt honom sedan 1962, och han hade alltså funnits med i mitt liv lika länge som jag varit musiker. Han hade alltid visat stort intresse för min musik och följt noga med i mitt livs alla vändningar. I augusti ordnade han för mig en utomhuskonsert vid Borgå. Det råkade vara just på hans födelsedag. Cyklande på väg till konserten råkade jag ut för en bil-drummel, min cykel blev skrot, och mitt nyckelben knäcktes. Till min konsert på Berndts födelsedag kom jag inte som musiker utan som invalid. Ett halvår senare avled Berndt på nyårsafton 43 år gammal efter 27 år som invalid. Jag var otröstlig efter hans bortgång, och det var plötsligt nästan omöjligt att fortsätta komponera.

Det tog ytterligare fem år för mig att avsluta min sista komposition, och nu är jag själv 43 år gammal. På något sätt känns det riktigt att avsluta musiken här. Jag är ännu ung och står på toppen trots mitt handikapp, och jag kan fortfarande alla de stora styckena av Beethoven, Schubert, Schumann och Chopin utantill, fastän mitt handikapp gör att jag ofta måste staka mig, som om min högerhand stammade. Jag har precis fullbordat en inspelning av alla mina pianoverk, som jag lyckats genomföra trots allt. Den är inte perfekt, men den ger en aning om hur det borde låta.

Mina 17 pianoballader utgör nästan 27 timmars musik. De första åtta är profana, de följande åtta är bibliska, och så kommer det en fantasi på slutet, som är både profan och sakral. Till detta kommer några orgelkompositioner och några mindre körverk.

Tre höjdpunkter i mitt musikliv minns jag gärna. Det var när jag spelade i Italien i Camaldoli och Rom 1973, då jag fann min bästa publik någonsin och fick de flesta applåderna. Det var min plats i katolska kyrkan som organist med mässor och liturgier på åtta olika språk, och det var under de stora helgerna i synagogan, där den längsta gudstjänsten var på 14 timmar.

Den svåraste prövningen var däremot någonting helt annat. Jag hade oturen att nödgas leva i en tid av dominerande barbarisk musik. Ungefär 1965 spårade den populära musiken ur totalt för att bli helt rytmdominerad av överdimensionerade slagverksarsenaler, berövas sitt levande liv av elektronik och bli till forum för drogpropaganda. Detta musikaliska barbari har nästan helt tillåtits dominera musiken i vår samtid från 1965 tills nu. Det var illa nog att den seriösa musiken spårade ur under det första världskriget, när redan då det viktigaste med musiken

glömdes bort: musik är inte musik om det inte låter bra. Musik utan melodi och harmoni är inte musik utan bara ljud. Från 1974 till 1991 hade jag som dagligt gissel grannar som utövade den barbariska hårda elektroniskt förstärkta populär-musiken utan att jag någonsin kunde reducera detta plågsamma oupphörliga sabotage i mitt eget musikliv.

Jag kommer alltid att fortsätta sjunga och även spela piano, men som kompositör är jag mätt och känner att det inte vore lämpligt att lägga ännu mera vikt på den produktion som jag redan trots mina handikapp med notläsning och en osamarbetsvillig högerhand har lyckats åstadkomma trots alla tidens ständigt saboterande omständigheter.

I stället har jag litteraturen, men den kan aldrig kompensera musiken.

P.S. Förklaringen till mysteriet med den ofärdiga högerhanden skulle kunna vara det, att man som skolpojke tvangs bära alltför tunga skolväskor. Från sjunde klass, samma år som jag började ta pianolektioner, fick vi inte ha några skolböcker i skolbänken utan måste släpa alla böcker som behövdes under skoldagens lopp till och från skolan varje dag, och denna skolväg var en timma lång. Denna skolväska bar jag alltid i höger hand, och det gjorde alltid ont att bära den, då den var så tung. Då högerarmen var starkare än vänster kunde jag aldrig bära den lika bra i vänster, och därigenom skonade jag vänsterhanden. Detta är den troligaste förklaringen att högerhanden delvis fördärvades mitt under de viktigaste uppväxtåren. Även konstnärer som målare måste vara ytterst noga med att inte belasta den hand de målar med för tungt att bära då detta kan påverka handen och dess ytterst finkänsliga muskulatur negativt.

Den romantiska musikens genombrott

Hector Berlioz har brukat beskyllas för att ha åstadkommit detta med sin "*Symphonie Fantastique*" 1830, men den romantiska symfonin definierad som programmusik med känslor och beskrivningar gjorde sin första entré i världen betydligt tidigare. Redan Haydn satte ibland beskrivande titlar på sina symfonier som "Jakten", "Klockan", "Passionen" och "Hönan", men den första symfonin med ett helt program åstadkoms av Beethoven. "Pastoralsymfonin" har till och med filmats av Walt Disney med nymfer och kentaurer i ett idealiskt landskap à la Arkadien, och så långt gick inte ens Beethoven, som nöjde sig med bara "Varmare känslors uppvaknande vid ankomsten ut till landet", "Vid bäcken", "Lustigt samkväm med lantfolk", "Oväder och storm" och "Herdesång: Lycka och tacksamhet efter stormen", som han själv benämnde symfonins fem olika satser. Detta är ett helt och hållet romantiskt program, och i den fjärde satsen ("Oväder och storm") frångår Beethoven till och med sonatformen och tematiskt innehåll för att i stället illustrera åska och regn med mycket verksamma effekter, och man kan precis höra hur många blixtrar som slår ned. Sådana effekter gör symfonin till ett mycket mera spektakulärt genombrott för den romantiska programmusiken än Berlioz' mycket senare och mindre musikaliska experiment med opiumrus, schavottkänslor, häxsabbat och annat sådant som inte ens normalt brukar vara särskilt musikaliskt.

Emellertid har fler än Walt Disney tittat djupare i Pastoralsymfonins underbara partitur för att hitta underbarare saker däri än vad Beethoven själv kunde uppfinna. I synnerhet andra satsen ("Scen vid bäcken") visade sig bli ett musikaliskt paradiset för ornitologer. Så hade Beethoven egentligen inte tänkt sig det hela, och den stora fågeljakten i Pastoralsymfonin inleddes egentligen på grund av ett misstag. I ett

olyckligt yttrande skall Beethoven ha undslupit sig följande: "Gulsparvarna där uppe, näktergalarna och gökarna runt omkring komponerade med," och det satte fart på alla världens vetenskapliga ornitologer, som genast hysteriskt började leta både gulsparvar och näktergalarna och gökar i hela partituret och faktiskt inte bara fann dessa fjäderfän utan dessutom alla möjliga andra!! Göken och näktergalen lokaliserades genast utan problem, då de representerades av flöjten och klarinetten sjunger en liten tersett tillsammans med vakteln (representerad av en oboe), vilket kompositören själv rentav givit en fingervisning om. Men sedan började problemen när det gällde att hitta gulsparven. En skriftställare förklarade en del treklangspassager vara resultatet av ett avlyssnande av gulsparvens sång, men mot detta reste sig den ornitologiska sakkunskapen som påpekade, att en gulsparv håller sig med ett läte bestående av en sex gånger upprepade ton och en sjunde ett tonsteg högre. I Pastoral symfonin har man visserligen funnit en tonföljd på detta sätt konstruerad men tyvärr liggande i ett för en gulsparv alldeles för djupt läge, vadan fullständig klarhet angående gulsparvens uppträdande i symfonin aldrig kunde nås med någon övertygande vetenskaplighet. Därmed upphörde dock inte de gedigna ansträngningarna. Med ögon och öron på hjälp smög man sig metodiskt genom partiturets notsnår för att möjligen komma på en eller annan liten fågel, som där stuckit sig undan. Och genast i de första violinfigurenerna i andra satsen avslöjade man en rödhake, som tre gånger låter höra sin lilla låt, och i vissa violindrillar igenkände man lärkans drill i skyn. Flera andra fåglar kunde skönjas men icke klart identifieras. Somliga fåglar med icke klart identifierbara läten kunde man bara hänföra under den indefinita termen "Vanliga Pipfåglar", vadan genast behovet uppstod att komma närmare begreppet "Vanlig Pipfågel". Visserligen finns det ju Piplärkor och av minst tre olika sorter, men hur ser då en Pipfågel ut? Är det kanske just Piplärkor som avses? Inför denna oöverkomliga svårighet måste man resignera, om man dock kunde trösta sig med att i den tredje satsen bland allt det muntra lantfolket även kunna urskilja en tacknämlig talgoxe med sin enkla men omisskännliga sång. Efter alla dessa ornitologiska kraftansträngningar måste sedermera fågeljakten i Pastoral symfonin småningom sakta av och upphöra. Förhoppningsvis finns det dock annan musik för ornitologer att exploatera, då ju sedermera den romantiska programmusiken slog igenom totalt och inte bara med Beethovens blixtar och Berlioz' häxeffekter utan med floder (Smetana) av musik för att inte säga hav (Debussy och Ralph Vaughan Williams) eller rentav solsystem (Gustav Holst) av utpekulerad programmusik för tacksamma preciöser att försöka sönderdela genom långsökt analys.

I nästa nummer diskuterar Claes Lindgren olika mås- och gåsararter i samband med Mozart.

John Kennedy Toole (1937-69)

Hans bok heter på svenska "Dumskallarnas sammansvärjning", vilket är ett citat av Jonathan Swift: "När en sant storslagen ande dyker upp här i världen kan man känna igen honom på att alla dumskallar har sammansvurit sig mot honom."

Hjälten i John Kennedy Tooles roman är just en sådan sant storslagen ande som själv märker hur alla dumskallar sammansvärjer sig mot honom men däremot ingen annan. Frågan är vari sammansvärjningen egentligen ligger: är det världen som verkligen sammansvärjer sig mot Ignatius Reilly, eller är det inte kanske snarare det stackars offret Ignatius Reilly som själv ensam sammansvärjer sig mot hela världen?

Han är ett blekfett matvrak och bor ensam hemma hos sin gamla mamma, som fortfarande behandlar honom som en baby, vilket han också egentligen är, om dock

en fullvuxen sådan. En mera vederstygglig antihjälte får man leta efter. Han är både intelligent, vältalig och lärd men fullständigt vedervärdig och osympatisk. Han har inget försonande drag utom att han möjligen faktiskt i någon mån passar in i sin roll som korvgubbe iförd piratkostym med dragen kroksabel, en barock men fränstötande pajas, som visserligen på sitt sätt har rätt i sitt enmanskorståg mot hela den moderna ihjälteknologiserade världen men som ändå är omöjlig att hålla med, bara för att han är så absurd och fränstötande.

Hans mamma är inte bättre, och hans räddning är att han blir frälst från sin mamma, och det är egentligen allt romanen handlar om.

Naturligtvis är den virtuost skriven och hejdlöst rolig särskilt i inledningen, och den har även moment av storhet med tragiska undertoner. Men mest intressant är den som sin författares förstlingsverk. Han var en ung man när han skrev den som inkallad i Puerto Rico, men att få den publicerad visade sig vara en omöjlighet i Amerika. Därför tog han sitt liv endast 32 år gammal.

Hans mor övertog manuskriptet och kämpade outtröttligt för att få det publicerat, vilket lyckades - efter elva år. Själv mördarens enda roman kom ut elva år efter hans död och blev genast en braksuccé.

Kanske den historien är mer intressant och avslöjande som bild av Amerika än själva romanens rabulistiska fjärt-intrig om en misslyckad korvgubbe som först efter 400 sidor lyckas rymma från sin mor med en betydligt hälsosammare glädjeflicka - som så ofta i det amerikanska samhället ges den amerikanska drömmen och illusionen alltid en ofelbar *happy end*, medan verkligheten ofta är någonting helt annat som slutar med motsatsen.

John Kennedy Toole är inte att förväxla med irländaren Troy Kennedy Martin, den fenomenalt begåvade dramatiska talangen vid BBC, som bland annat skrev "Mästerspionen Reilly" och "Den svarta blomman" för TV, och som väl lever ännu.

Bruce Lockhart (fortsättning)

Alla hans böcker är självbiografiska men handlar egentligen mycket litet om honom själv. Snarare är de panoramasamtidsmålningar över den politiska verkligheten i världen från 1914 och in i det kalla kriget. Under det första världskriget var han vid det brittiska konsulatet i Moskva mitt i händelsernas centrum och höll på att bli avrättad som spion, och han återvände alltid till de årens ohyggliga skolningsgrund för sin fortsatta verksamhet. I början av den ryska revolutionen ansågs han bolsjevikvänlig, och en sådan som Churchill, som insisterade på att de vita skulle få maximal allierad hjälp mot de röda, gav inte mycket för Lockharts bättre information och omdöme om det faktiska läget och oddsen. Lockhart svängde sedan till den absoluta motsatsen och var en av de första som genomskådade och varnade för Stalin. Han var mest i Prag under mellankrigstiden och mycket god vän med både president Benesj och Jan Masaryk, som han efter 1948 skrev en särskild bok om. Under andra världskriget fann han och Churchill varandra, och Lockhart blev under detta krig ett slags chef för den brittiska propagandan, så att hans direkta huvudfiende och motpart blev Doktor Goebbels. Den bok som han skrev om krigsåren, "Nu kommer uppgörelsen", är kanske hans intressantaste genom de psykologiska inblickar man får i framför allt hur ytterst hårt trängda engelsmännen var utan att det fick märkas. Både Churchill och Lockhart var under långa perioder svårt sjuka mitt under de värsta krigsåren, vilket inte för någonting i världen fick komma till någon allmän kännedom. Ansträngningarna hade varit så betydande redan under det första världskriget att England egentligen inte alls pallade för en andra omgång; och liksom Frankrike förblödde ihjäl under det första världskriget blev det Englands tur att förblöda ihjäl i det andra.

Bruce Lockharts utblick är alltid kristallklar, han missar ingenting och begår inga misstag, och samtidigt är han en utomordentlig mänskokännare. Han ser även vari storheter som Churchill, Roosevelt och Eisenhower begår sina fel och beklagar att så kallade stora män aldrig har vetat att sätta stopp för sig själva när detta skulle vara det enda rätta att göra (ex. Dresden och Nagasaki). Men varmast pläderar han för och beundrar han sådana vilkas storhet aldrig blir riktigt kända eller erkända eller får en orättvis lön, som exempelvis Alexander Kerenskij.

En annan sådan var Jan Masaryk. Hans död i mars 1948 har alltid betraktats som ett olösligt mysterium medan Bruce Lockhart ser det hela fullständigt klart:

"Så fort kroppen upptäcktes anlände två kommunister till scenen, M. Nosek, inrikesminister och chef för hemliga polisen, och doktor Clementis, Jans efterträdare som utrikesminister, och dessa båda tog hård kontroll över hela situationen. Ingen tilläts komma i närheten av Czernypalatset, men polisläkaren, som tillkallades genast, påstods ha bestämt dödsorsaken till självmord. Några veckor senare hittades han död på sitt kontor i polishögkvarteret, och kommunisterna kungjorde att han också hade begått självmord.

Det gjordes aldrig någon officiell utredning om Jans död. Dessutom var det badrumsfönster under vilket hans kropp påträffades föga troligt som självmordsramp för en man med Jans kroppshydd. Han hade medel att lättare kunna ta sitt liv: sömnpiller och en revolver. (...)

Om kommunisterna hade upptäckt Jans stipulerade avsikt att lämna landet hade de alla skäl att tysta honom för alltid. Känd för hela folket som Honza, ett tjeckiskt smeknamn för Jan, var han just den person vars arrestering hade kunnat utlösa ett inbördeskrig. I frihet utomlands hade han blivit en förskräcklig fiende, då han i egenskap av en av världens bästa radiotalare hade haft en oemotståndlig verkan."

Kommunisterna spred den propagandan att Jan Masaryk, son till Tjeckoslovakiens skapare och förste president Tamas Masaryk samt mångårig utrikesminister och ambassadör utomlands, tvingats till självmord genom västerländska påtryckningar. Flera andra, som påträffades döda på samma sätt, krossade efter ett skenbart fall från ett fönster, påstods ha begått självmord; men frivilliga självmördare brukar förklara sig skriftligt innan de demissionerar. Inget av de tjeckiska "självmordsfallen" i februari-mars 1948 gjorde detta.

Bruce Lockhart var även en av dem som klarast genomskådade det fruktansvärda skräckväldet bakom järnridån när det kalla kriget började. Han dog 1970 vid en ålder av 83 år efter att ha varit sjuk under nästan större delen av sitt liv; och efter hans bortgång, ja, redan på 60-talet började det västerländska fjäsket för kommunismen mest tack vare Amerikas fatala sätt att sköta sitt Vietnamkrig. Det blev inne att stryka kommunisterna medhårs, att beundra Bresjnev och att dyrka Mao utan att någon anade vad denne höll på med för kulturutrotningsförsök i Tibet, och höjden nåddes väl när Jan Myrdal försvarade Pol Pot-regimen i "det demokratiska Kampuchea" och Olof Palme kallade Fidel Castro "en sann demokrat". Då fanns det tyvärr inte längre kvar någon Churchill eller Lockhart som kunde avslöja skurkarna utan bara tysta mullvadar som arbetade okända i det tysta men som visste vad de gjorde när de förberedde 1989.

Fortfarande daltar man och flirtar man med Kina, fastän hela världen såg vad som hände på Himmelska Fridens Torg i Peking 4 juni 1989 och fastän Kina öppet inte bara har för avsikt att införliva Hongkong utan även Taiwan, och sedan? Redan 1938 blev andra världskriget oundvikligt när man lät Hitler få Tjeckoslovakien utan vidare, och endast Churchill under hela 30-talet vågade göra sig impopulär med att ständigt varna för att ge efter åt Hitler. Samma situation återkommer ständigt, och idag är det Kina och Frankrike som detonerar atombomber på andras eller ockuperade länders områden. Man vågar protestera mot Frankrike, då Frankrike

ändå är demokratiskt, men man vågar inte störa de känsliga och lukrativa affärsförbindelserna med Kina.

Bruce Lockharts viktigaste självbiografiska böcker är *"Memoirs of a British Agent"* (om Moskva), *"Retreat from Glory"* (20-talet i Prag), *"Guns or Butter"* (Europas 30-tal), *"Comes the Reckoning"* (andra världskriget), och *"My Europe"* (efter kriget), men alla hans böcker är läsvärda. Det är särskilt intressant att jämföra dessa självbiografier som tidsdokument med Stefan Zweigs liknande självbiografi *"Die Welt von Gestern"*, och man beklagar att dessa båda hypereuropéer aldrig träffades. Bruce Lockharts perspektiv är bredare, friskare och mera klarsynt medan Stefan Zweigs är mera psykologiskt och känsligt, då han som kulturpersonlighet framför allt var drabbad av Europas oerhörda nedgång kulturellt efter 1914, som han bittert dokumenterar och analyserar. Men de kompletterar varandra, och man kan inte låta bli att göra den reflektionen, att om Stefan Zweig fått göra Bruce Lockharts bekantskap hade han kanske varken lämnat England eller livet.

Ockulta sidan

En god vän till mig som var medial började efter Estonia-katastrofen i fjol lida av det säregna besväret att hon blev antastad av en massa Estonia-offer som inte visste vad de skulle göra av sig själva. De hade dött för tidigt och för plötsligt och hade hamnat i bakvatten, ett slags Limbo eller vacuum mellan denna världen och den nästa.

Fenomenet med osaliga andar som ofredar levande har fått en utomordentlig dokumentation i publiceringen av prinsessan Eugenie von der Leyens dagböcker från 20-talet. En högaristokratisk prinsessa i Bayern började gästas av osaliga andar från 1921 i sitt 55-e levnadsår, och som grundlig tyska började hon föra noggranna dagboksanteckningar om saken. Hon hade på något sätt den förmågan att dra till sig sådana, och i stället för att rycka på axlarna åt dem, förneka dem och förtränga dem öppnade hon sitt hjärta för dem och tog sig an dem och deras problem. Det var inte bara personer hon hade känt utan även helt okända personer, exempelvis två osaliga barnamörderskor, som hon efteråt kunde ta reda på att faktiskt hade existerat och ibland avrättats. Hennes umgänge med och dokumentation av alla dessa avlidna osaliga öden pågick ända till hennes död 1929 vid 62 års ålder. Hitler förbjöd publiceringen av hennes dagböcker, då de var alltför katolska, men 1979 publicerades de och är nu uppe i sin femte upplaga (med 60,000 böcker tryckta). Den har ännu inte översatts till svenska och heter på tyska *"Meine Gespräche mit Armen Seelen"* av Eugenie von der Leyen, Christiana-Verlag, Stein am Rhein.

En annan ännu mer konkret dokumentation av psykometafysiska fenomen är Jenny Cockells bok *"Yesterday's Children"*. Jenny Cockell var en vanlig hemmafru och fotvårdsspecialist i Northamptonshire, född 1953, gift med två barn, som redan i tidiga barndomsår anfäktades av att hon lämnat något ofullbordat i sitt tidigare liv. Besvären var så svåra att hon måste gå till botten med dem. Gradvis kunde hon fastställa vilken människa hon varit tidigare, en irländska vid namn Mary med sex barn, som hon plötsligt dött ifrån och alldeles för tidigt 21 år före Jenny Cockells födelse. Hon kunde även precisera Marys hemort i Irland, en liten by norr om Dublin, och till slut spåra upp de fem överlevande barnen och konstatera att allt vad hon hade drömt om, alla hennes anfäktelser, hade ägt rum 1932 i byn Malahide i Irland. Genom att hon kunde spåra upp sina barn från ett tidigare liv lyckades hon förlösa sitt trauma. Hennes bok är fullkomligt övertygande och uppriktig, hon döljer ingenting utan skildrar detaljerat exakt hur allting gick till när hon metodiskt uppspårade sitt tidigare liv, vilket gör denna bok ännu mer konkret och ovedersäglig

än prinsessan Eugenie von der Leyens. Boken är översatt till svenska och heter "Sökandet efter mina barn från ett tidigare liv" av Jenny Cockell (Forum).

På tal om dessa besynnerliga ovanligheter med inslag av otroliga mänskliga förmågor har det under sommaren på TV 3 vanligen efter klockan 01.00 visats en märkvärdig och rysansvärd för att inte säga rent förskräcklig serie i otaliga avsnitt som haft den avskräckande titeln "Barnabas Vampyren". Originalen heter emellertid "*Dark Shadows*", alltså bara "Mörka skuggor", och även om innehållet även då och då varit aningen avskräckande avslöjade den under sommarens långa gång en ständigt mer tillspetsad och intressant intrig. Krisen i berättelsen inträffade när den kvinnliga huvudpersonen genom en spiritistisk seans förpassades 200 år bakåt i tiden och fann sig där ställd bland förfäderna till samma familj (- samma skådespelare spelade olika roller i samma familj på 1990- och 1790-talet -) inför roten till de problem som familjen led av på 1990-talet. Samtidigt förpassades en person ur samma familj genom samma seans från 1790-talet in i nutiden, så att de båda kvinnorna genom en olyckshändelse bytte plats i tiden. Sedan fick samma familj i de båda olika tiderna väldiga problem med att återställa förväxlingen. Då började intrigen bli verkligt intressant.

Till saken hör att serien var ytterst väl gjord med bara ypperliga skådespelare. Den manliga huvudpersonen spelades av Ben Cross oförglömligt alltigenom omringad av de vackraste tänkbara olycksdrabbade damer, medan doktorn var suveränt spelad av Barbara Steele, den enda som egentligen förstod någonting av vad som försiggick inom familjen och som vid det absolut mest kritiska skedet var den enda som vågade handla och som visste vad hon gjorde, och det var då inte bara att slå pålar genom vampyrers hjärtan.

Då Victoria Winters, som förpassats från 1990 till 1790, menade att hon inte råkat ut för detta utan att det var någon mening med det, bestod problemet i att lura ut just vad denna mening var. Detta var inte lätt, då hon med sina avancerade läkarkunskaper från 20-e seklet anno 1790 ansågs som en främmande häxa och dömdes till döden genom hängning. Men i det allra sista avsnittet den 15.8 löste sig allting. Det visade sig då att hon genom att hamna i 1790 ensam kunde rädda livet på den sista manliga ättlingen till familjen, som annars hade dött ut genom en riktig häxas försorg. Tack vare Victoria Winters insatser som gäst från framtiden kunde hon alltså 1790 se till att familjen inte dog ut, så att den även kunde existera fortfarande 1990, vilket den alltså inte hade kunnat göra annars.

Allt var suveränt från början till slut i serien med varje avsnitt kulminerande i en uppskakande chock, med mest bara nattliga scener, ödesmättade dimmor och stearinljus, ständiga oväder och katastrofer med oskuldsfulla barn spelande döden i händerna, med ett stormigt kustlandskap à la Cornwall med relevanta slott och herrgårdar, med massor av gengångare och vampyrer och en hisnande vacker musik. Det är bara att hoppas att den serien någon gång går igen.

Se vidare avslutningen på Johannes brev sid. 17, som skrevs en vecka innan seriens sista avsnitt visades där han tar upp exakt samma metafysiska möjlighet.

Filmer

Den bästa filmen som går nu är "Den galne kung George" där framför allt huvudrollsinnehavaren Nigel Hawthorne gör en oförglömlig rollprestation, när han i besvikelse över Englands förlust av de amerikanska kolonierna tar avstånd från sina sinnen och blir spritt språngande galen - det hände i verkligheten för 200 år sedan. Det hela är som en variant på H.C.Andersens kanske underbaraste saga "Näktergalen", där kejsaren av Kina insjuknar och ska till att dö, varpå alla ministrarna gnuggar sina händer och förbereder övertagandet av makten genom

intriger, med den överraskande följden att kejsaren helt oväntat tillfrisknar och blir en bättre kejsare än någonsin. I den stackars galne kung Georg III:s fall är det hans son som sköter intrigerna och gnuggar händerna, den sedermera så fete klädsnobben och playboyn George IV, medan drottningen, spelad av Helen Mirren, är filmens mest nyanserade, känsliga och gripande rolltolkning. Händels musik glorifierar alltihop i makalöst gott humör och sprudlande högt tempo.

En annan film som vi äntligen fick se efter två års väntetid var den kinesiska "Farväl min konkubin", som vann guldpalmen i Cannes 1993 och det med rätta. Det var den första kinesiska film som kunde med att ta upp traumat från kulturrevolutionen och visa vad denna egentligen handlade om: total förnedring av allt människovärde. Titeln är namnet på en Pekingopera eller pjäs från den traditionella repertoaren, där alla roller, även damer, spelades av män. Filmen skildrar två framstående skådespelares öden från 20-talet till 70-talet. I början stöts man av de våldsamt brutala interiörerna, men under handlingens gång fördjupas karaktärerna, och när en av dem gifter sig med en glädjeflicka, så att dualismen blir en triangel, uppstår ett drama som är oerhört gripande. Ingen kinesisk film har gjort så stor nytta som denna, som överallt där den har visats har lärt sin publik en kunskap och respekt för traditionell kinesisk teater som man i västerlandet vet lika litet om som om mysteriespelen i Kashgar. Filmen är ett måste och hedrar Kina, vilket nästan aldrig händer annars.

Optimistresan, del 3 : Teater i Prag

Vi bevistade två teaterföreställningar, "Legender om det gamla Prag" på Svarta Teatern och "Cirkus" på den berömda Laterna Magica. Båda föreställningarna var pantomimteater kompletterad med film, på Laterna Magica rentav Cinerama. Kombinationen är en fullständig fullträff konstnärligt och har oöverskådliga utvecklingsmöjligheter, i synnerhet om det som här dessutom förenas med balett och extraordinära fantasi effekter. Dock är det för mycket sagt att denna pantomimteater med film är teaterkonstens räddning och framtidens teater. Pantomimen kan aldrig ersätta dialogdramat hur suveräna bild- och ljudeffekter pantomimen än kompletteras med. Detta är ett fantastiskt språng framåt för pantomimteatern men betyder ingenting för dramats utveckling.

Dessa båda föreställningar var sins emellan mycket olika trots den likartade formen. "Legender om det gamla Prag" begagnade Ahasverusgestalten för att åskådliggöra ett kaleidoskop över Prags historia med tyngdpunkt på det mystiska och sagolika, där hjärtpunkten utgjordes av det judiska Prag med betagande musikillustrationer. Svarta Teatern har fått sitt namn genom sin uppfinning av helt svartklädda scenarbetare som i mörkret kan göra vad som helst på scenen utan att de märks. Det finns sammanlagt sju "svarta teatrar" i Prag av vilka denna var den ursprungliga.

Laterna Magicas föreställning var då både mera virtuos och mera lättsam. Bitvis nådde föreställningen svindlande konstnärliga höjder genom sin Fellini-inspirerade karakterisering av huvudrollerna: två clownar, en ljuv primadonna (gestaltad som Botticellis "Venus uppstigande ur havet") och en demonisk cirkusdirektör; men man saknade Svarta Teaterns djupare tyngd och mystik, då denna Cirkus-föreställning var tämligen ytlig och lättsam och nästan som en matiné och barnföreställning. Svarta Teatern förmedlade Prags magi och själ på ett genomgripande sätt medan Laterna Magicas föreställning mest bara var en ytterst kvalificerad underhållning.

Den "riktiga" teaterns framtid och utveckling har ifrågasatts, och många menar att den rentav är döende och utkonkurrerad av film och TV. Emellertid har ingen faktor varit så betydelsefull för teaterkonstens nedgång som alla dess misslyckade

experiment med att finna nya vägar och former i avantgardistisk och modernistisk riktning. Ett grekiskt eller Shakespearedrama kan aldrig göras rättvisa i modernistiska omtolkningar. Klassiska dramer kräver den dekor och de tidsenliga kostymer som deras historiska handling nödvändiggör för den rätta effektens skull, och detta är och förblir den klassiska teaterkonsten, som i första hand beror av det talade ordet. Menligt för denna teaterkonst är försluddring av språket, strykning i texterna, pietetslös scenografi och framför allt slarvig diktion. Vad som däremot kan utveckla och hjälpa denna teaterkonst vidare är ljudeffekter och, som i Prags Svarta Teatrar och Laterna Magica, filmeffekter, varigenom den klassiska teatern faktiskt kan tillföras en extra dimension, så att filmen, i stället för att konkurrera ut teatern, blir ett medel för att framhäva teaterns avgörande fördelar som scenisk konst framför alla andra.

En nackdel dock med en sådan teknokratisering av teatern är sådana föreställningars tilltagande sårbarhet. På Laterna Magica gick filmen av i början på föreställningen, varför föreställningen avbröts för ett långt uppehåll och sedan måste tas om från början. En föreställning som blir helt beroende av tekniska hjälpmedel måste tyvärr bli desto mer sårbar för oförutsedda omständigheter ju mer tekniska hjälpmedel den är belastad med. Om den har både ljudband, film och ljussättning finns där tre faktorer som när som helst kan gå sönder, medan den mänskliga faktorn, den enda svaga biten i en riktig teaterföreställning, är betydligt mindre sårbar än tekniska sådana, då mänskliga brister kan suffleras bort, men ingen sufflör biter på en trasig maskin som inte vill samarbeta.

En Kul Turresa, del 11 och avslutning.

Tåget till Wien kryllade av australiensare. När turistsäsongerna tar slut efter september blir det australiensare, kanadensare och Nya Zeeländare som dominerar turismen i Europa ända fram till april, och man träffar på dem i alla omöjliga sammanhang och avkrokar, ofta vilsna i Östeuropa, ofta utblottade genom slarv och äventyr, men alltid lika glada och goda. Mina australiensare berättade att gästerna på ett vandrarhem i Rom till 82,5% hade utgjorts av bara australiensare - 35 av 40. Deras upplevelser av Europa med tåg som gick fel, aldrig höll tiderna, krävde ockerpriser genom supplement och med de mest vansinniga upplevelser av människor som inte ens kunde engelska var ungefär som barns upplevelser av spöktåg, berg- och dalbana och radiobilar på ett nöjesfält - de hade gränslöst roligt hela tiden.

Därmed var det farväl till Medelhavet och till Italien, ett tungt farväl, ty jag fick inte återse Beatrice. Hon skulle återkomma till Genua någon gång tisdag-torsdag, och mitt tåg till Wien gick tisdag kväll. Emellertid hade hon intagit en första rangplats på denna resa som ingenting kunde förskjuta. Fastän jag inte alls besökt Florens denna gång hade genom hennes gediget florentinska kultur även Florens kommit i centrum för min resa.

Tidigare har jag berättat om uppkomsten av den italienska litteraturen, poesin och musiken på Sicilien, men Florens organiserade och etablerade den italienska kulturen. Denna föddes i en tid av barbari och förödelse som ett litet ljus i en värld av överväldigande mörker, och genom Florens triumferade detta ljus, genom Medicéernas humanism och kloka politik, genom Dantes, Petrarcas och Boccaccios insatser, genom vågen av renässanskonstnärer kulminerande med Leonardo, Michelangelo och Rafael och genom den nya klassiska arkitekturen.

På något sätt lever vi i samma sorts värld av bedövande mörker och våld idag genom hela världens miljöförstöring, genom den totala skönhetsbankrutten i alla konstformer, genom den massmediala hjärntvätten, genom film- och videovåld, rockmusikens råhet och litteraturens tillbakagång, genom drogmissbrukens

utbredning och den tilltagande världsarbetslösheten jämte befolkningsexplosionen, bilismens förgiftning av alla städer och den kortsynta krasshetens triumf genom industrialisering in absurdum. Har ljuset någon chans idag? Tyvärr ser det mörkare ut än någonsin - men det gjorde det också på 1400-talet.

Därmed är inget mörker så djupt att det inte finns något ljus i det.

Hennes bok är som en underbar saga fastän varje ord är sant. En högt kultiverad florentinska med adliga anor bland annat från Finland (Klinckowström) och Sverige (Fersen) blev hon tidigt gift och flyttad av sin man till Genua. Sex månader efter att ha fått en son dog hennes man och lämnade henne som en 20-årig änka ensam i en främmande stad utan något. Att dra sig på fötter igen efter det var hennes livs tyngsta prövning.

En ny man uppenbarade sig emellertid ganska snart, men han var gift och hade flera barn, och hans hustru vägrade ge honom fri. Följden blev en 40-årig kärleksförbindelse under oerhört svåra påfrestningar både socialt och framför allt under kriget innan han äntligen fick en laglig skilsmässa genomförd och de kunde gifta sig. Under tiden hade hennes son vuxit upp och blivit läkare och specialist. Hennes sista ord i boken är hennes vackraste:

"Det normala är att folk blir förälskade, upplever en innerlig förlovning och sedan genomgår ett långt äktenskaps alla prövningar. För oss var det tvärtom: vi var såsom gifta från början, och efter 40 år av gränslösa äktenskapliga prövningar blev vi äntligen gifta för att då först få uppleva en oändligt ljuvlig och lång förlovning."

Boken är spirituellt skriven från början till slut med många ack! och on! och utropstecken på varje sida men samtidigt koncentrerad och intelligent komponerad, då den bara består av väsentligheter i framför allt mycket dramatiska skeenden. Det skulle inte förvåna mig om den blev en klassiker.

I Wien hade min kusin en sensation att berätta: hon hade kommit över en ny uppfinning, som på ett mycket behändigt sätt pumpar luften ur en påbörjad vinflaska och sedan bevarar vinet i ett tillkorkat vacuum så att vinet håller sig för en avsevärt längre tidsperiod än vad det normalt skulle göra. Denna nyhet kommer att göra doktor Sandy salig av förtjusning. Det blir kanske årets julklapp.

Äntligen fick jag också träffa hennes man, en hjärtlig och positiv mänska med humor, och vi hade en angenäm stund tillsammans med hela hennes familj. Denna min kusin (egentligen "tvåmanning" eller "småkusin") intar en rangplats på min kusinlista då hon är nästan helt och hållet finlandssvensk men har en fullständigt onordisk personlighet. Italien är hennes passion, och vi förstår varandra nästan för bra, som om vi var mera släkt i själen än formellt. Vi är dessutom nästan jämnåriga och har något av samma sorts besvikelser i livet. Hennes barn är lika snälla och goda som min systers, vilket inte vill säga litet. Kort sagt - bara superlativer.

Tåget från Wien via Prag till Berlin var fullkomligt nerlusat av australiensare, kanadensare och nyazeeländare. De var så dominerande att de till och med slogdes om utrymmet i kupéerna sinsemellan, varvid i allmänhet kanadensare blev hänvisade till andra redan ockuperade kupéer och australiensarna bredde ut sig under ett förskräckligt oväsen av högljutt prat och skrålande som aldrig tog slut. Det är vanligt att australiensare gör Europatrippar på 1-2 år under oupphörligt tågresa, och de är lika högljudda och omisskännliga var de än uppenbarar sig. Ofta blir de fullkomligt vilna och förvirrade någonstans på vägen, exempelvis i Bulgarien, varvid i allmänhet kanadensare får ta hand om dem.

Två stackars kanadensiska flickor ville från Budapest resa till Prag, men Tjeckoslovakien kräver visum av kanadensiska medborgare. Så de fick skaffa visum till Bratislava men hejdades sedan på väg in till Tjeckien, då detta var ett annat land, som också krävde visum. Så från tjeckiska gränsen fick de resa till Wien för att få visum till Prag. Delningen av Tjeckoslovakien är något av det dummaste i det nya

Europa, och inte ens folken där ville det själva. De kanadensiska flickorna fick alltså betala två olika visa till två olika länder bara för att få komma från Budapest till Prag.

Den ökända Berlinstationen Lichtenberg hade fått en ansiktslyftning med trevligare serveringar och den mesta ruggigheten borta. Dess rykte av att vara Europas farligaste järnvägsstation lär nu vara över.

Den angenämaste färjan till Danmark-Sverige är utan tvekan Gedser-färjan på vägen Berlin-Köpenhamn. Puttgarden-färjan till Hamburg tar bara en timme och är fruktansvärt stressig och stökig, medan Sassnitz-Trelleborg tar fyra timmar och är prövande i sin långtråkighet. Gedser-färjan tar bara två timmar, man kan hinna med både måltid och uppköp i lugn och ro, och där finns ingen stökig jakt eller trängsel.

Men i Danmark fungerade ingenting. Tåget från Gedser var försvunnet, (som om man plötsligt var hänvisad till sicilianska omständigheter igen,) och passagerarna till Köpenhamn hänvisades till en buss till Nyköbing. Där blev tåget försenat och måste dessutom värma upp sig innan det äntligen kom i gång.

Det försvunna tåget i Danmark förde tankarna till bilfärjan från Stockholm till Estland som slog runt med 900 människor ombord av vilka 800 följde med färjan ner i djupet. Sådana fenomen brukar inträffa i Asien och inte i Skandinavien, liksom sektledaren i Schweiz med sina 48 offer för ett heligt kollektivt självmord snarare borde ha varit amerikansk.

Nog av - min dam i Lund var inte hemma, så jag for direkt hem, efter att ha försökt ringa till min hyresgäst, som heller inte var hemma, så han blir väl överraskad när jag kommer hem vid midnatt. Det är bara att hoppas att han inte har något känsligt fruntimmer i sängen när jag kommer för att använda den.

Somliga tycks förmoda att mitt resande i Europa mest bara är ett kuskande från dam till dam, de flesta ensamstående. De har överdrivit betydelsen av mina resors detaljer. Visserligen är alltid mina viktigaste hamnar där det även finns varma famnar, men mina viktigaste damer är alla omkring 80 eller åtminstone mer än 70 (inte till antalet utan till åren), och ingen av dem är helt ensamstående. Sedan förekommer det naturligtvis yngre damer också, vanligen mödrar med minst två barn, (en ensamstående har tre,) men ingen av dem är helt utan kavaljer. Så mina läsare kan vara lugna, liksom Beatrice Fersen, som menade att jag var alldeles för självständig för att kunna vara gift.

Summan av resan måste bli en klart förträfflig serie av lyckträffar att vara både stolt och glad över. Utgifterna översteg inte 5500 kronor, (därav förslösades endast 800 kronor under 17 dagar i Italien, (hade räknat med 2400,) - mer än halva resan,) och av mina nio programpunkter genomfördes åtminstone sju - endast Bulgarien och Konstantinopel blev utanför, men doktor Sandy dök i stället upp i Athen, där jag dock missade min finlandssvenska familj - summa två missar. Jag hade fler kassetbandspresenter med mig än någonsin, och alla gick åt - hade jag också kommit till Bulgarien hade mina vänner i Wien blivit utan, och vad är väl viktigare på en resa för en musiker än att låta sin musik även höras i Wien?

Även arbetsmässigt klaffade resan perfekt. Alla medhavda böcker blev lästa och den sista påbörjad, och alla planerade projekt under resan gick i lås och fullbordades.

Kort sagt - en tur- och familjeresor utan motstycke, kanske min bästa resa hittills. Den kunde knappast ha gått bättre. Den kunde bara ha varat längre.

(9.9 - 6.10.1994.)

("Vårresan" fortsätter först i nästa nummer, då det annars hade blivit väl mycket av bara Italien.)

Himalayaturer, del 8

När vi återkom till Darjeeling efter den tröstlösa regndebatten i Gangtok fick vi dagen därpå veta att det under vår våta dag i Gangtok hade varit världens bästa väder i Darjeeling. När vi kom dit blev det givetvis sämre.

I Darjeeling mötte oss nästa problemkris. Vi var tvungna att telefonera till Delhi för att konfirmera vår hemresa för att säkert få plats på flyget, och när vi försökte göra detta befanns det, att hela Indien för tillfället led av en telefonstrejk. Hur länge den skulle pågå visste ingen. Detta ingav Tony en viss panik, då han nödvändigt måste vara tillbaka i Sverige en viss dag för sin utbildnings skull. Vi beslöt att försöka ringa på nytt på fredagen.

Vi steg upp klockan 4 för att bege oss till Tiger Hill och uppleva soluppgången över Kanjenjunga och Himalaya där, och just när det skulle till att bli en soluppgång började en kall vind blåsa upp mörka moln från söder som täckte in oss i fullkomlig dimma, så att ingen såg någonting utan bara frös - det var minusgrader. Åter hade ett soluppgångsbesök på Tiger Hill slutat i fullständigt fiasko. Ändå hade det varit stjärnklart och fullmåne.

Emellertid klarnade det upp på vägen ner, och Tony fick uppleva Kanjenjunga i hela dess majestät från det berömda Ghoomklostret, medan jag tog en annan vandringsväg åt öster i sällskap med en sällsamt hurtig holländare, som hade cyklat till Darjeeling och ämnade cykla till Kathmandu. Jag rekommenderade honom att cykla förbi Kalimpong och Gangtok på vägen, vilket han gärna skulle göra.

En annan äldre europé som var med om fiaskot på Tiger Hill och undrade: "Vad har jag gjort för att förtjäna detta?" var från Slovenien och hade bott länge i Kathmandu. Han ansåg att staden var helt förstörd av turismens oundvikliga slaggtross kapitalistisk hänsynslöshet och smaklöshet, medan han rekommenderade ett besök i Pokhara, som ännu inte skulle vara helt förstört.

Av annan mening var min vän Alex, min Nepalexpert på hotell Shamrock, en rödhårig irländare som kunde hela Himalaya och all dess litteratur utantill. Han hävdade att Nepal fortfarande var livsfarligt och att det varje år försvann omkring 35 turister spårlost, som oftast blev rånmördade genom halshuggning och vars lik hastigt smusslades ner i okända gravar i djungeln. Nepals myndigheter förtiger detta faktum och sopar den härresande statistiken under mattan och förnekar bestämt att alla dessa 35 försvunnit genom andras förvållande och ej genom sitt eget. Saken torde bli svår att utreda närmare.

För övrigt kommer kungen väl överens med det kommunistiska parlamentet då han vet att han när som helst kan upplösa det och då han har militären bakom ryggen. Emellertid stöds parlamentet av den impopulära polisen, så han föredrar att inte upplösa parlamentet, för att undvika inbördeskrig.

Tony beslöt att lämna mig för att resa till Delhi och försäkra sig om att vi kom med flyget hem. Själv var jag övertygad om att vi skulle göra det trots alla Indiens telefonkaosstrejker och även utan kraftfulla insatser från Tonys sida, och jag ämnade inte låta en indisk telefonstrejk förstöra mina sista dagar i Indien. Jag hoppades att Tony snabbt skulle få ordning på saken så att han sedan åtminstone skulle få kunna unna sig ett besök i Agra och Taj Mahal före avresan; medan jag själv ämnade ta det lugnt, spara Nepal och besöka Buddhagaya före återresan till Delhi, och jag beklagade att Tony skulle gå miste om detta.

En annan som beklagade att Tony försvann var min gamle vän Sri Ram. Just när vi återvänt från Gangtok dök han upp på Ladenla Road, och jag bjöd genast honom och Tony på te och indiska bakelser. Återseendet var hjärtligt, och Sri Ram smickrade mig med att mena att jag betedde mig precis som en hindu. Inte sedan han var barn hade han blivit bjuden på te och bakelser.

Jag hälsade på hos honom samma kväll och lovade då att ta Tony med mig följande kväll, men följande kväll hade Tony då tyvärr åkt.

Sri Ram bor kvar med sin fru i sin eländiga 16-kvadratmetersbostad (ett rum) med grått cementgolv och kokplatta på golvet som kök, en säng och resten bara böcker. Han fortsätter att skriva sina små filosofiska berättelser och reflektioner, som alltid är lika intressanta och välfunna. Han har ju gått (till fots) genom hela Indien från Kathmandu till Trivandrum och från Amritsar till Assam och lärt känna sitt land och folk från ett mycket nyktert perspektiv, bland annat från fängelset.

Om hans bostad är jämmerlig har han dock utanför husknuten världens vackraste utsikt över Darjeeling och Kanjenjunga, då hans bostad är högt belägen alldeles under Fredspagoden. Detta märkliga buddhistiska vita tempel med gyllene Buddha-statyer i naturlig storlek är väl Darjeelings främsta sevärdhet. Den invigdes den första november 1992 (två veckor innan jag kom till Darjeeling för första gången) och heter Fredspagoden då den är en manifestation av den japanska buddhismen, som förkastar allt krig och i synnerhet all hantering med atombomber. Man erinrar sig apropå detta, att Japan och Tyskland idag har världens starkaste ekonomi och att de ensamma bland stormakter ej sysslat med kärnvapen, medan Sovjetunionen och Kina körde sin ekonomi och utvecklingsmöjlighet i botten med att paniskt skaffa kärnvapenarsenaler, England förlösade sin obetydliga vinst av andra världskriget på samma sätt, medan egentligen endast USA hade råd med det.

Så mycket hände i Darjeeling under mina korta dagar där, så många nya intryck och impulser samlades, att det är omöjligt att återge dem alla. Men man spekulerar i att öppna en bussförbindelse mellan Darjeeling och Lhasa (via Gangtok och Gyantse) vilket man är särskilt intresserad av just i Sikkim, då denna väg är den historiskt äldsta och mest använda handelsvägen mellan Indien och Tibet. Man kan kalla den Tibets pulsåder eller navelsträng från det religiösa moderlandet Indien. Ivern att öppna denna väg från indiskt och sikkimesiskt håll illustrerar Johannes bestämda åsikt, att "något gott och konstruktivt för Tibet kan bara åstadkommas från Indien".

Roligt var det att se att Darjeeling hade ryckt upp sig något. Betydande förändringar hade ägt rum. Man planterade skog för fullt, det 1987 ödelagda Hotel Mount Everest hade man börjat restaurera liksom det lika illa medfarna Röda Kors-huset, man såg fler turister (européer och anglosaxare) där än någonsin, och järnvägens berömda *Patasia-loop* (där järnvägen slår ögla på sig själv) hade snyggats upp och gjorts till en park med belysning och minnesmonument. Darjeelingborna hade plötsligt blivit måna om sin stad bland molnen och nu definitivt kommit över och ifrån oroligheterna 1987.

En märklig episod: när jag återkom från Tiger Hill mötte jag i Ladenla-backen ett bedrövt par med rödgråtna ögon som kommit från Gangtok, råkat illa ut i Darjeeling och nu saknade medel att ta sig tillbaka till Gangtok. Jag ville ge dem en tia, men de vägrade ta emot den då de bara behövde 50 rupier. Jag sade att jag inte hade så mycket pengar på mig, men om de väntade på mig på samma ställe skulle jag hämta pengarna på mitt hotell. Jag gjorde så, och när jag kom tillbaka var de försvunna.

När jag berättade detta för Tony frågade han: "Hur vet du att de inte var äventyrare?" Det visste jag naturligtvis inte, och jag nämnde för Tony att jag visst haft 50 rupier på mig vid tillfället men velat pröva paret.

När jag berättade episoden för Sri Ram på kvällen och beskrev paret, sade han, att han kände dem mycket väl. Ibland är det Gangtok de vill ha pengar för en hemresa till, och ibland är det Kathmandu. De hade inte stannat kvar och väntat på mig den morgonen då de alltid måste flytta på sig då många känner igen dem och är bekanta med deras knep - egentligen alla utom turisterna. Sri Ram sade mycket träffande: "Teater är ofta mer övertygande än sanningen."

Nästa dag mötte jag samma par på nytt men uppe på The Mall på toppen av staden. De var fortfarande lika bedrövliga och rödögda, då det var så synd om dem. Jag ursäktade mig igen med att jag inte hade 50 rupier på mig, men denna gång erbjöd jag mig inte att gå till mitt hotell och hämta.

I nästa avsnitt tar vi farväl av Darjeeling för att bege oss till Buddhagaya.

Johannes summerar läget

"Min käre vän, Din fråga tvingar mig till en längre utveckling. Jag hoppas att åtminstone några av dina läsare kan orka med den.

Den gamla artikel du grävt fram är i viss mån aktuell fortfarande. Mitt avståndstagande från islam har endast understrukits och skärpts med åren. Islam är idag världens mest dubbelmoraliska religion med å ena sidan en generös, attraktiv och vettig universalism och å andra sidan den extremaste terrorism och fanatism som vi har i världen idag. Goda muslimer kan inte förstå andras fruktan och fördomar mot islam samtidigt som de själva blundar för dess baksidor; och den största faran med islam är att alla dessa goda i viss mån naiva muslimer, som utgör en majoritet, blir överkörda av fanatikerna-fundamentalisterna.

Situationen i före detta Jugoslavien handlar emellertid minst av allt om religion. Visserligen ligger ett urgammalt hat mot en urgammal turkisk-muslimsk förtryckarregim som en gammal outplånlig bitter surdeg i ständig jäsning i bottnet av konflikten, men detta urgamla egentligen logiska hat är inte vad konflikten handlar om. Redan i början av inbördeskriget, om jag inte minns fel redan 1991, tog den ortodoxa kyrkan i Serbien bestämt avstånd från Milosevic-regimen och dess förehavanden. Kyrkan har aldrig stött ens moraliskt de serbiska etniska rensningarna eller något krig i eller mot Bosnien.

Konflikten är utomordentligt komplicerad genom att egentligen kroater, bosnier och serber är ett och samma folk med ett och samma språk. Skillnaderna mellan dem är visserligen delvis religiösa, då kroaterna är katoliker, serberna ortodoxa och bosnierna muslimer, men framför allt och mer avgörande än de religiösa skillnaderna är det tunga historiska arvet, som jag ser som den största boven i dramat. Kroater och serber har alltid legat i konflikt med varandra, fastän de är samma folk, bara på grund av ett bittert historiskt arv. En mur drogs upp mellan dem från början och det av kyrkan, som bestämde kroaterna till att bli katoliker med latinskt alfabet och serberna till att bli ortodoxa med kyrilliskt alfabet. I nästan alla krig hamnade de sedan i motsatta läger mot varandra. Saken blev inte bättre av att kroaterna utvecklade sig till goda organisatörer och affärsmän, ledare i krig som i fred, medan serberna aldrig kom loss från torvan utan förblev en utbildad okunnig allmoge. Den skillnad mellan dem som egentligen aldrig fanns i språk, kultur eller religion kom till med seklerna i form av en avgörande skillnad i mentaliteten.

Det skulle till en kroat för att organisera och sammanhålla det moderna Jugoslavien, som vid denne hjältes, marskalk Titos död, råkade i total upplösning i brist på en lika kompetent kroat som kunde ta över.

Serbernas brist på utbildning och kontakt med andra folk har gjort dem hårda och dumma. Genom det totala inbördeskrig, som endast de har påtvingat landet, medan de skylld sin nya grymma mentalitet på arvet från turkarna, en typiskt serbiskt vanvettigt dum ursäkt, har de gjort sig förtjänta av en rejäl omgång; så hårda som de är i sin dumhet behöver de klås upp och det ordentligt, och det menar nog också deras egna ortodoxa kyrka. Så långt om den ortodoxa kyrkan i inbördeskrigets Jugoslavien och min egen hållning mot islam.

Att denna religion är på väg ut ser jag nästan som en självklarhet. Bara de dummaste, mest förtryckta och mest utbildade omfattar islam och det med en

nästan vidskeplig form av övertro, och alla dessa är förlorare. Islam håller på att glida ner till en status av världens stora pariareligion.

Emellertid är även kristendomen illa ute. Judendomen klarar sig som den alltid har klarat sig genom sin totala vakthållning om sin religions kärna på bekostnad av expansion och missionering. Bäst av de kristna kyrkorna klarar sig den ortodoxa också genom sin konsekventa världsfrånvändhet, som först och främst slår vakt om sin egen tillbakablickande stabilitet, och som härdats och konsoliderats starkt under kommunismens 70 år av förföljelser och förtryck, medan både den katolska och den protestantiska kyrkan är i kris till följd av en famlande identitetslöshet i en modern värld som de inbillar sig att det är viktigt att följa med i. Detta är kanske deras misstag.

De söker krampaktigt efter förnyelse utan att veta var de ska söka den och trevar därför i blindo. Den protestantiska är mera flexibel därvidlag och har därför större chanser att lyckas, medan den katolska sitter fast i gamla fördomar som tyvärr verkar omöjliga för den att befria sig ifrån.

Den enda lösningen som jag ser det ligger i en gemensam strävan efter det gemensamma ursprunget, det är urkyrkan, som den förelåg innan Konstantin den Store gjorde den till statsreligion, innan alla de massiva katolska dogmernas massiva betongbunker kom till som en förödande antikristen antikatedral med kätterier och inkquisition i oändligt beklagliga släptåg, innan påvarna blev maktfullkomliga och innan den katolska och den ortodoxa kyrkan separerade. Den kristna kyrkan kan, som jag ser det, bara överleva om den återfinner sig själv som den var före år 325.

Givetvis bör man därmed inte dra ett streck över allt som varit efter år 325 inklusive Augustinus och Martin Luther. Men vad man bör göra är att dra alla auktoriteter efter 325 i tvivelsmål, nagelfara dem och kritisera dem och upphöra med att betrakta någon som ofelbar bara för att han eller hon representerade kyrkan. Den absoluta ofelbarhetsprincipen är den värsta fälla som någon människa kan vandra i.

Denna fälla har städse stora monoteistiska fanatiker vandrat i med buller och bång och flygande fanor tills de gått under och dragit oräkneliga oskyldiga med sig. Detta är monoteismens fara: den kan missbrukas. Utan att nämna några sådana namn som kan väcka protester (- jag nämner alltså varken Moses, Jesus eller Muhammed -) kan man dock ur vår egen närmaste nutid plocka sådana otvivelaktiga namn i den vägen som David Koresh, Charles Manson och till och med Adolf Hitler, som trodde sig uppriktigt vara kallad av Gud till att göra vad han gjorde.

Även i hinduismen finns det sådana fällor och risker men märkligt nog inte i buddhismen. Under sin 2500-åriga existens och historia har buddhismen (så vitt jag än så länge vet) aldrig producerat någon fanatisk ledare som i sin religions namn lett andra i fördärvet. Däremot har buddhismens historia många exempel att uppvisa på stora fanatiska ledare som lett andra i fördärvet med att direkt förfölja och motarbeta buddhismen.

Buddhismen och hinduismen går hand i hand och har aldrig förföljt varandra, såsom exempelvis kristendomen och islam förföljt varandra och judendomen. Däremot har både buddhismen och hinduismen hårt förföljts av islam, som försökte utplåna båda religionerna i Indien för 500 år sedan. Den lyckades bara utplåna en oändlig rikedom av monument, tempel och kloster från Pakistan ända ner till och med Indonesien och Java.

Därtill måste man ge hinduismen ett erkännande för att vara en otroligt dynamisk och expansiv religion som under så många tusen år (minst tre, troligen mera) lyckats behålla en särprägel och mångfald som ingen annan religion kunnat tävla med den i.

För sin nykterhet och tolerans, sin brist på missbruk, sin grundläggande konstruktivitet och ödmjukhet och sitt mänskliga universalförnuft parat med en

självupppoffring och självförnekelse som bara har sin like i kristendomen, som inte lyckats lika bra med att hålla sig fri från missbruk, måste buddhismen rent sakligt anses som världens mest intressanta religion.

Jag nämnde tidigare att kristendomens enda räddning ligger i att återfinna sitt eget väsen så som det var före år 325. Då förekom talrika kristna skrifter som år 325 och senare hänsynslöst ströks ett streck över och förträngdes. Många sådana gick sedermera förlorade. En av de mest hänsynslöst förträngda blev den store ortodoxe kyrkofadern Origenes, som gjorde berömliga insatser i att förena kristendomen med alla de grekiska filosofskolorna, så att dessa skulle få leva vidare inom kristna ramar. Origenes var exempelvis helt öppen för reinkarnationstanken (den pythagoreiska skolan), och han var långt ifrån ensam. För en sådan tolerans, universalism och mental öppenhet blev etablerandet av kristendomen som statsreligion och som stadfästa dogmer en lika stor katastrof som barbarinvasionerna blev det för hela Antikens civilisation.

Under första hälften av 1900-talet blev judendomen världens viktigaste religiösa fråga genom framför allt den religionens ohyggliga martyrium under andra världskriget. På samma sätt tror jag att idag buddhismen håller på att bli världens viktigaste religiösa kraft framför allt genom den tibetanska buddhismens anmärkningsvärda martyrium. Judarna uppmärksammades under andra världskriget, de fick sin stat efteråt, och världen har troget fortsatt hjälpa dem sedan dess. Tibetanerna berövades sitt land 1950, och ingen gjorde något åt saken fastän de vädjade hos FN. Först 1959, när Dalai Lama tvingades fly ur landet, började världen uppmärksamma Tibet, men fortfarande gjordes ingenting. Det enda som åstadkoms till tibetanernas försvar av betydelse var den Internationella Juristkommissionens undersökningar och rapporter 1960. Det enda övriga var Indiens beredande av plats för tibetanska flyktingar i Indien och en vag amerikansk hjälp till den numerärt mycket underlägsna motståndsrörelsen i Kham. För övrigt gjordes ingenting, och de få resenärer som Kina släppte in i Tibet efter 1959 var lydiga lakejer som Kina utnyttjade för sin egen ensidiga propaganda. Därigenom kunde Kina genomföra den utsägligt grymma Kulturrevolutionen i Tibet med förstörelse av 99,8% av alla Tibets religiösa byggnader och institutioner samt 85% av all tibetansk originallitteratur som följd utom mordandet av 1,2 miljoner tibetaner eller en femtedel av alla som fanns. Från 1959 till 1979 lämnade världen tibetanerna att försmäkta eller dö i sitt eget land för en främmande ockupationsmakts mördarhänder. Och de ytterst få som visste om det och som kunde informera världen om det släpptes inte fram, blev inte trodda, blev hånade eller tystades ner.

Den långa tidrymden (20 år, egentligen 30 eller rentav 45) gör tibetanernas lidande till i ett avseende en märkligare företeelse än judarnas lidanden 1933-45, som bara varade 12 år, eller åtminstone lika märklig. Fler judar mördades, men de var också ett större folk, som utmärkte sig i hela världen. Tibetanerna var ett litet folk som bara fanns i Tibet och som bara ville stanna där i sitt eget land för att få leva där i fred.

Ur teologisk synpunkt utgör därmed tibetanernas situation den intressantaste för något folk i världen idag. På något vis tror jag att tibetanerna har hela världens och framtidens öde i sin hand. Enligt min erfarenhet har de tänkt längre och djupare än något annat folk, och som exempel på vad de egentligen sysslar med kan jag belysa en aktuell diskussion som just nu är mycket på modet mellan höga lamor.

Man kan säga att den är direkt relaterad till Einsteins relativitetsteori, som ju också spekulerar i förskjutning och förändring av lagarna för den fjärde dimensionen tiden. Några lamor jag känner, som är djupt engagerade i världens öden och känner ansvar för den, är helt överens om att det är fullt möjligt att enbart med tankens kraft (som ju varken begränsas av tid eller rymd eller avstånd) åtgärda misstag i historien, alltså "resa" tillbaka i tiden, uppsöka exakta platser och tidpunkter för kritiska

vändningar (exempelvis Sarajevomordet 1914 eller Hiroshimabombens fällning,) förändra det kritiska historiska skeendet till det bättre (ex. låta Hiroshimaplanet störta i havet) och sedan återvända till nutiden som om ingenting hade hänt. Världen skulle då se helt annorlunda ut, historien skulle vara skriven på ett annat sätt, hela det historiska skeendet skulle vara ett annat, men man skulle vara lika litet förvånad som någon av de andra samtidigt levande mänskorna, som då skulle ha fått uppleva helt andra saker än skotten i Sarajevo 1914, Hiroshima- och Nagasakismällarna eller Kennedymordet.

Detta avfärdades naturligtvis kategoriskt av alla realister som rent önsketänkande och science fiction, men för tibetanerna är det fullt möjligt och absolut realistiskt.

Detta var nu en allmän översikt över det religiösa läget i världen nu i augusti 1995 femtio år efter det andra världskrigets avslutning från tibetansk synvinkel i Himalaya. Jag hoppas du och dina läsare ursäktar."

Fotnot. Den berömde fysikern Stephen Hawking i Cambridge hade i september en kommentar till den teoretiska möjligheten att "resa i tiden" och höll fullständigt med de tibetanska lamorna om att det var fullt praktiskt möjligt. Hans motståndare menar dock att hela resonemanget närmast liknar problemet med Akhilles och sköldpaddan med försprång, som Akhilles aldrig kan springa förbi, då sköldpaddan alltid måste hinna ett litet stycke vidare under den tid Akhilles tar igen det föregående försprånget - ett i teorin riktigt resonemang, som dock fungerar annorlunda i verkligheten. Dessa "realister" menar alltså att historiska skeenden alltid måste vara oåterkalleliga, vilket ökar betydelsen av det ohyggliga ansvaret i människans historiska agerande.

Kim har avslöjat en del om Johannes aktuellaste projekt: att noga kartlägga den kinesiska Gulag-arkipelagen med alla fångläger och uppgifter om antal interner och dödlighet i vart och ett. Den kinesiska Gulag-arkipelagen är troligen större än Stalins var 1953, då ju Kinas befolkning är fyra-fem gånger större än f.d. Sovjetunionens. En av de viktigaste insatserna i arbetet för en upplösning av Sovjetunionen var Alexander Solsjenitsyns noggranna dokumentation av hela den stalinistiska Gulag-arkipelagen, som i själva verket var Stalins värsta blotta: "Ta reda på hur fångarna i ett land har det, och du vet mera om det landet än dess egna ledare." (Dostojevskij).

Vi såg nyligen i en dokumentär hur tibetaner riskerade sina liv med att fly från förtrycket i Tibet till friheten i Indien över nepalesiska pass på över 6000 meter i snö och mördande oväder, och samtidigt visades autentiska dokumentära filmer från Lhasa under oroligheterna i slutet på 80-talet, då kinesiska militärer med batonger ursinnigt gav sig på vanliga människor som inte försvarade sig, ofta fem militärer mot en tibetan. Var har vi sett exakt sådana scener tidigare? Jo, i rekonstruerade scener från vardagslivet i ställen som Majdanek, Treblinka och Auschwitz.

Projektet att kartlägga Kinas Gulag kräver enorma resor över hela Kina under ständig livsfara. Johannes har erfarenhet och skulle kunna göra det, men det är också möjligt att andra gör det, ty många är intresserade, och ännu fler är medvetna om hur viktigt det är att det görs och det snarast. Mest intresserade av alla torde Amnesty International vara, och det är möjligt att det hela organiseras just därifrån.

Göteborg den 24 augusti 1995.